

MEHMED SALÂHÎ BEY
VE
MECMUASI HAKKINDA BÂZİ NOTLAR

Münir Aktepe

I

Salâhî Mecmuası'nın Meydana Çıkması :

II. Abdülhamid devrinde yaşamış ve çeşidli devlet hizmetlerinde vazife almış olmakla beraber, daha ziyade gazetecilik sahasında şöhret yapan, *Kâmûs-ı Osmanî* isimli lûgat yazarı şâir Mehmed Salâhî Bey'in, hayatı hakkında şimdiye kadar yazılanlar ve bilhassa *Mecmua'sına* âid bilgiler, hemen hemen hiç denilecek kadar azdır. Bugün ortaya çıkan ve kendi el yazısıyla olan *Mecmua'sı* sâyesinde, onun hayatının ilk devreleri, şiirleri ve şâirliği hakkında bir hayli yeni malzemeye sâhib olmuş bulunuyoruz.

Salâhî Bey'in *Mecmuası*, tamamen bir tesadûf eseri olarak elimize geçmiştir. Nisan 1964 tarihinde, rahatsız bulunan halazâdemi ziyaret için, İstanbul Alman hastahanesine gittiğimde, tedkik etmek üzere, kendisi bana iki defter vermişti. Bunlardan biri bej, diğeri siyah renkli ve her ikisi de bez kaplı idi. Defterleri merak içerisinde ve acele bir şekilde hastahane gözden geçirdiğim zaman, bunların *Kâmûs-ı Osmanî* sahibi Mehmed Salâhî Bey'e âid olduklarını anladım. Birincisi, Salâhî Bey'in manzum ve mensur kendi eserlerini ihtiva eden bir *mecmua*; ikincisi de, Salâhî Bey'e gelen mektublar ile onun beğendiği bâzı meşhur şahıslara âid, yine manzum ve mensur parçaları muhtevi diğerk bir müntehabat *mecmuası*ydı. Her iki defteri daha esaslî bir şekilde inceleyebilmek gayesiyle eve getirmek istedim; fakat halazâdem bunların kendine âid olmadığını, hastahane vakit geçirebilmesi için bir arkadaşının

muvaakkaten verdiğini, okuduktan sonra da derhâl îade edeceğini söyledi. Bununla beraber, Salâhî Bey'in kendi eserlerini hâvi mecmuasını evvela, üç gün için eve aldım ve bâzı hususları not ettikten sonra geri verdim. Bu arada mecmualara sâhib bulunan şahsın durumunu dahi tahkik ederek, Mehmed Selâhî Bey'in uzak akrabalarından olduğunu ve bu gibi işlerle hiç bir ilgisi bulunmadığını öğrendiğim için, yine halazâdem vasıtasıyla, bu mecmuaları satacak olurlarsa almak istediğimi bildirdim; aynı zamanda Hocam Ord. Prof. Cavid Baysun'un tahmin etmiş olduğu kıymet üzerinden, kendilerine bir de fiat teklifinde bulundum. Mecmualar, bir kaç gün sonra tekrar bana gönderilmiş ve tedkikatıma devam edilmesi istenildiği hâlde, fiat hususunda herhangi bir teklif yapılmamıştı. Bunun üzerine çeşidli ihtimalleri gözönünde tutarak, önce Salâhî'ye âid mecmuanın filmini aldırardım; bilâhare fiatda cüz'i bir artırma yaparak, ikinci defa, satın alma arzusunda olduğumu söyledim. Bu müddet zarfında mecmuaların sahibi fiat meselesini dışarıdan tahkik etmiş olacak ki, verdiğim paranın az olduğunu söylemekle beraber, mecmuaları bana satmak istediği yolunda bir haber dahi göndermişti. Nihayet Sirkeci'de, halazâdemin ticarethanesinde, mecmuaların sahibi ile buluştuk ve yapılan kısa bir süre görüşmeyi mateakib, bu eserin her ikisini de satın almağa muvaffak oldum. Böylece, Mehmed Salâhî Bey'in hayatına ve zamanındaki olaylara âid, kendi yazdığı bir kısım notlar ortaya çıktığı gibi, tesadüf edilemeyen bir çok şiirleri dahi bulunmuş oldu.

II

Mecmuaların Mâhiyeti :

Mehmed Salâhî Bey, ilk defa kendi yazılarını ihtiva eden bir mecmuanın tanzimine, tahminen 1294-1295 tarihlerinde başlamıştı; fakat onun ifadesine nazaran "Kırmızı Kitap,, adını verdiği bu eser, sonradan kısmen yanmış ve geri kalan parçaları da zamanla perişan bir hâle gelmiş olduğu için, Salâhî Bey, eski mecmuasındaki şiir ve yazılarını, bilâhare bugün elimizde mevcut mecmuasının içinde toplamıştır.

21 x 29 ölçüsünde, satır adedi muhtelif, üzeri siyah bez kaplı ve kalın mukavva cildli bir defterden ibaret bulunan ve «*Mecmua-i*

Salâhî» adını taşıyan bu eserin tanzim tarihi ise, 1324 dür. Mehmed Salâhî Bey "İşbu mecmuada manzum ve mensur âsâr-ı zâtiyem münderiçtir,, diye kaydettikten sonra, ancak meşhur şâir Eşref'in, Mısır'da *Deccal* namıyla neşrettiği risâleden 27 kit'ayı bu mecmuaya aldığını ve bunların her birinin üzerine, Eşref'in ismini yazdığını söylüyor. Bu kit'aların tamamı, bahis konusu mecmuanın sonunda, 155-157 nci sahifelerde yer almaktadır.

Mehmed Salâhî Bey'in, kendine âid mensur yazıları tarih sırasına nazaran, şöyle tertip olunabilir :

A — Hersek ve Bulgar hâdiseleri münasebetiyle yazılmış bir makale (s. 32-33); B — 1293 senesinde vuku'a gelen Sırbistan isyanı dolayısıyla yazılmış diğer bir makale (s. 28-29); C — 1293 tarihinde toplanan Tersane Konferansı sırasında kaleme alınan bir başka makale (s. 35-36); D — Tunus'un, Fransızlar tarafından işgali üzerine *The Levant Herald* gazetesi müdürüne gönderilen 3 Ekim 1297 tarihli bir tezkire sureti (s. 23-25); E — 29 Ocak 1297 de, âilesi hakkında, kardeşlerine hitaben yazılmış bir nasihat (s. 21-23); F — Vazife ile Selânik'e gönderilmesini müteakib, 11 Eylül 1304 tarihinde buranın durumu hakkında merkeze sunduğu rapor (s. 112-127); G — Selânik'de bulunan Bodur Ali Paşa'ya, bu devrin ahvâlini izah eder mahiyette, 6 Kasım 1305 de yazdığı tahîrat sureti (s. 19-29); H — Girid meselesi ve vazife ile Girid adasında bulunduğu esnada, yaptığı işlere dâir hükûmete sunduğu 5 Aralık 1305 tarihli siyasi rapor (s. 75-111) I — İstanbul Şehîremîni Mazhar Paşa'dan şikâyeti hâvi 29 Ocak 1305 tarihli bir yazı (s. 57-59); J — II. Abdülhamid'e, Encümen-i Dâniş hakkında, 15 Ağustos 1306 da verdiği arıza (s. 6); K — Sansör hakkında şikâyeti hâvi 1308 tarihli bir yazı (s. 50-53); L — Zabtiye nâzırı Nazım Bey hakkında, 9 Aralık 1308 tarihli bir şikâyetnâme (s. 62-71); M — Ahmed Midhat Efendi'ye, *Zâbit* isimli makalesi dolayısıyla, 29 Eylül 1309 da yazdığı mektup sureti (s. 45-49); N — Salâhî Bey'in 21 Ekim 1309 ve 26 Eylül 1322 de, kardeşi Mahmud Edib Bey'e yazdığı mektuplar (s. 2-5 ve 9); O — Sadriâzam Ferîd Paşa ve Şamlı Ahmed İzzet Paşa ile aralarında cereyan eden bâzı meselelere dâir, 18 Mayıs 1319 ve Ocak 1319 tarihli, tezkire ve mektup suretleri (s. 128-132); P — Âilesi hakkında, 5 Ekim 1322 de tanzim ettiği kısa tarihçe (s. 17-18); R — Posta-i Hıdiviyye idaresi muhasebecisi Edhem Efendi'ye, 8 Ekim 1322 de yazdığı cevabî tezkire (s. 31-32); S —

Posta ve Telgraf Nezareti idare meclisi reis vekili bulunduğu esnada, Devlet Şurası'na verdiği dilekçeler (s. 134-137); T — İstanbul'da 1310 senesinde vuku'a gelen zelzeleler (s.8) ve fırtına ile şiddetli yağmurlar hakkında bâzı notlar (s. 40); U — II. Abdülhamid devrini alâkadar eden meselelere dâir, vesika mahiyetinde daha bir çok yazılar (s.138-154).

Mehmed Salâhî Bey'in, aynı mecmuada, gazel, kaside, şarkı ve mesnevi nev'inden de bir çok eseri bulunmaktadır. Meselâ bu meydana :

a - 16 Şâban 1308 de, velâdet-i hümâyün günü, padişaha takdim edilmek üzere yazdığı 37 beyitlik bir kasidesi (s. 73-74); b - Ağustos 1313 de cülûs-ı hümâyünü tebrik için yazdığı 19 beyitlik diğerk bir kasidesi (s. 11-12); c - Rif'at Paşa'nın sadareti esnasında (1313 de), Bâb-ı âliye hitabe isimli bir başka kasidesi (s.42-43); d - Üç gazeli (s. 13,15,39); e - Ondört şarkısı (10, 14, 16, 54-57, 158); f - 11 Eylül 1313 de yazdığı Harbiye manzumesiyle (s. 10) birlikte diğerk iki manzumesi (s. 12,39); g - 21 Eylül 1308 tarihli bir müseddesi (s. 61); h - Şehiremîni Mazhar Paşa'yı hicv eden, 29 Ocak 1305 tarihli ve 22 beyitlik (59-60); Zabtiye nâzırı Nâzım Bey'i hicv eden, 9 Aralık 1308 tarihli, 37 beyitlik (72-73) iki manzumesi; i - İki mesnevisi (7,41); j - Beş-altı kıt'asiyle dokuz-on kadar müfredi (muhtelif sahifelerde) zikre şayandır.

Salâhî Bey'in mecmuasının tertibi gayet karışıktır. Müellif manzum ve mensur yazılarını birbirinden ayırmadığı gibi, bu nev'i yazılarını tertip sırasında kronolojik bir esasa dahi riâyet etmemiştir. Bu itibarla, yazılarının bulunduğu sahifelerin numaralarını burada parantez içerisinde göstermek lüzumu hâsıl olmuştur.

Mehmed Salâhî Bey tarafından tertip edilen, elimizde mevcut ikinci eser ise, üzerinde 1324 tarihini taşıyan bir müntehabat mecmuasıdır. 18x26 ölçüsünde, satır adedi değişik, üzeri bej renğinde bez kaplı ve kalın mukavva cildli olan bu mecmuanın, ilk 129 sahifesinde, Mehmed Salâhî Bey'in kendi el yazısıyla yazılmış, meşhur Türk şâirleri ile devrinin ediblerine âid manzum ve mensur parçalar bulunmaktadır; sahife numarası olmıyan son kısmında ise, 23 orijinal mektub vardır. Bu mektublardan bir tanesi 31 Aralık 1317 tarihli olup Konya vâlisi Mehmed Ferid mührünü hâvidir. Geri kalanlardan yedi adedi, meşhur şâir Abdülhak Hâmid Bey'e âittir ve 1 Ocak 1306, 3 Ocak 1306, 5 Şubat 1306, 25 Şubat

1306, 15 Aralık 1306, 16 Mayıs 1307 ile 1 Şevval 1308 tarihlidir. Muallim Naci Bey'in dahi, 20 Nisan 1305 ve Ramazan 1308 tarihli iki mektubu ile tarihsiz bir tezkiresi bulunmaktadır. Niha-yet İsmail Safa Bey'in de 27 Ağustos 1306 ve 25 Eylül 1306, 25 Aralık 1313 tarihli üç mektubundan başka, Çeşme eşrafından Seyyid Mustafa-zâde İsmail Sıdkı Bey'e ve imzalarını okuyamadığımız daha bâzı zevata âid mektublar burada yer almaktadır. Salâhî Bey, şahsına yazılan bu mektupları, yanan eski mecmuasından arta kalan kısımlar arasından çıkarmak suretiyle, bu müntehabat mecmuasına yapıştırmış olduğunu söylüyor.

Bahis mevzuu *Müntehabat Mecmuası*'na, Salâhî Bey'in bizzat aldığı mensur parçalar ise sırasıyla şöyledir :

1- Endülüs'de Benîhamrâ mülûkûnun en sonuna tesadüf eden Abdullah al-Sagir'in, merkezi olan Gırnata şehrini düşmana teslim edip de Cebelül-beşer tarafına kaçarken, Avrupalılar nezdinde Arabın ah ettiği tepe diye meşhur olan Badul tepesinde ağlamaya başladığı esnada, yanında bulunan vâlidesi Ayşe'nin hutbe-i meşhuresi (s. 15-16); 2- Köprülü vezirler (s. 19-20); 3- Server-i üdeba Nâmık Kemal Bey'in Gelibolu'da, Çanakkale-boğazı'nı tasviren yazdığı bedîi bir eser (s. 37-39); 4- Midhat Paşa'nın Bağdad vâ-liliği esnasında, İran devletinin sadrîazamı ve siyasi malûmatı ile mâruf bulunan müşîrû'd-devlesi Mirza Hüseyin Han'a gönderdiği bir tahrirat sureti (Bu zat, Kasım 1297 de, Horasan'da vâli iken âniden vefat etmiştir. s. 42-43); 5- İngiltere'nin, İskenderiye'yi topa tutmak ve Mısır'ı zabtetmek üzere, deniz ve kara kuvvetlerini Mısır'a sevkettiği esnada, Hidiv İsmail Paşa'nın Londra'da tahsilde bulunan oğlu İbrahim Bey'in, alçakca bir hareketinden dolayı, çok teessür duyan Nâmık Kemal Bey'in teşviki neticesi, Kayseriyeli Hikmet Bey tarafından yazılıp, İbrahim Bey'e gönderilen mektup sureti (s. 57-60); 6- Kayseriyeli Hikmet Bey'in, Mısır'da ikameti esnasında, matbuat hakkında yapılan kanuna dâir mütalaanâmesi ki, Hikmet Bey bu mütalaanâmeyi Hidiv Tevfik Paşa'ya takdim ettiği zaman Tevfik Paşa'nın oğlu bu mütalaanâmeden dolayı Hikmet Bey'i Mısır'dan sürdürdüğü gibi, yolda öldürülmesini dahi emretmiştir. (s. 61-68); 7- Kayseriyeli Hikmet Bey'in 20 Şubat 1300 de, Trablus-garb'dan milliyet meselesi hakkında, Nâmık Kemal Bey'e gönderdiği mektubun bâzı kısımları (s. 68-74); 8- Harbiye mektebi dahiliye subaylarından Kâmil Bey adında bir kaymakamın, öğren-

cilerden birini döğmesi ve bu dayak hâdisesi üzerine çocuğın ölmesi neticesinde, annesinin, Kayseriyeli Hikmet Bey'e yazdırarak padişaha takdim ettiği «Rüyanâme-i Hikmet» isimli şikâyetnâme sureti (s. 79-84); 9 -Ferik Şevket Paşa'nın, serasker Damad Mahmud Celâleddin Paşa'ya telgrafı (s. 89-90); 10-Yuşâ ve Hz. Yuşâ-tepesi hakkında Mehmed Salâhî Bey'in verdiği tarihî malûmat (s. 97-98); 11- Muallim Nâci Bey tarafından yazılmış, 22 Şubat 1298 tarihli bir vesikada mevcut, Anadolu halkının tahsil durumunu tebarüz ettiren makale sureti (s. 112-115).

Müntehabat-Mecmuası'nin ilk 129 sahifesi içinde bulunan manzum parçalara gelince: bunların büyük bir kısmını, Mehmed Salâhî Bey'in yaşadığı devirde şöhret yapan şâirlerin yazdığı şiirler teşkil eder. Meselâ bu meyanda şunları kaydetmek mümkündür:

1-Mehmed Salâhî Bey'in büyük vâlidesi olan Fatma Azize Hanım'ın babası Mehmed Dâniş Bey'in, Bağdad'dan dönüşü sırasında, Konya'da Mevlana'yı ziyaret ettiği vakit söylediği 22 beyitten mürekkep manzum niyaznâme (s. 1); 2-şâir Safvet Bey'in, bir gazeli (s. 2); Sadrîâzam Âli Paşa'ya verdiği yirmi beyitlik istirhamnâme (s. 52 ve devamı) ile bir müstezadı (s. 105); 3- Sadrâzam Sakızlı Esad Paşa'nın kardeşi Edhem Bey'e âid yedi gazel (s. 13, 14, 91, 115); İki manzum tarih (s. 92); 4- Kayseriyeli Hikmet Bey'in Pilevne muharebesi için söylediği bir manzume (s. 78); 1293 muharebesinde Osmanlı ordularının mağlup olması üzerine nazmettiği Mersiye-i vatanîye (s. 23 ve devamı); Bu savaşa dâir diğer bir manzume (s. 18); Bağdad'da menfî olarak bulunduğu esnada vefat eden müşir Süleyman Paşa hakkında yazdığı kasîde (s. 75 ve devamı); Trâblus-garb'den dönüşü sırasında, Gelibolu'ya uğrayıp Nâmık Kemal Bey'in kabrini ziyaret ettiği zaman söylediği manzume (s. 76 ve devamı) ile bir gazel (s. 77) ve muhtelif kıt'alar, beyitler (s. 55, 78); 5- Bağdad'lı Ruhî'den dört gazel (s. 28, 34, 35) ve bir terki-i bendinden bâzı parçalar (s. 50); 6- Nâmık Kemal Bey'in, Abdülaziz devrinde Rodos adasına sürüldüğü vakit söylediği manzume (s. 29); 7- Ziya Paşa'nın son zamanlarına âid bir manzume (s. 11) ve yetmiş beyitli bir terci-i bend (s. 45 ve devamı) ile bir kıt'ası (s. 17); 8- Muallim Nâci Bey'in üç gazeli (s. 51, 53, 91) ve Hüseyin Paşa'nın ölümü (1304) dolayısıyla yazdığı manzum tarih (s. 112); 9- Es'ad Muhlis Paşa'dan iki gazel (s. 30); 10- Ali Suâvi'nin, Damad Ali Galip Paşa'nın denizde boğulması üzerine söylediği bir müf-

red (s. 4); 11- Kâzım Paşa'nın aynı meseleye dâir bir müfredi (s. 102), gazeli (s. 41) ve bir naziresi (s. 7); 12- Diyarbakırlı Said Paşa'nın bir manzumesi (s. 48 v. devamı); 13- Halil Rif'at Paşa'nın, Tuna vilâyetinin teşkiline (1281) dâir manzum tarihi (s. 54); 14- Mahmud Fâzıl Efendi'nin, Abdülaziz'in Avrupa'dan dönüşünde, Rusçuk şehrini ziyaretine âid manzum tarihi (s. 54); 15-Ertuğrul firkateyni ile Japonya'da boğularak ölen Veysi Paşa-zâde Ali Ruhî Bey'in bir gazeli (s. 41); 16- Şeyh Nazif Mevlevî'nin bir gazeli (s. 16) ile manzumesi (s. 40 ve devamı); 17- Kastamoni vilâyeti kapu-kethüdası Râşid Efendi'nin gazeli (s. 56); 18- Yenişehirli Avni Bey'in bir gazeli (s. 95) ve dört kıt'ası (s. 94,95); 19- Nesib Dede'ye âid bir muhammes (s. 4 ve devamı); 20- Trabzonlu Hilmi'ye âid bir gazel (s. 2 ve devamı); 21- Ratib Bey'in 32 beyitlik bir manzumesi (s. 6); 22- İsmail Safa Bey'in, rumî 1314 senesi ilkbaharında, Kadı-köyü'nde oturmakta olduğu evin bahçesindeki salıncaktan düştüğü zaman söylediği manzume (s. 5) ile Avrupa'ya kaçan Damad Mahmud Paşa'nın, Yunan meselesi esnasında yazdığı İntâk-ı hak unvanlı donanmaya dâir meşhur manzumesine tahmis (s. 117-129); 23- Telgraf Meclis-i İdaresi azasından Sâlim Bey'in bir gazeli (s. 116); 24- Nedîm, Nesîm, Fahri, Enver, Selim-i İrani, Nâbi, Bâki ve Tâlib gibi şâirlerimizin bir veya bir kaç gazeli (s. 8, 17, 19, 21, 22, 32, 35, 36, 40, 99); 25- Abdülaziz devrinde beктаşilik ile meşhur Mahmud Nedim Paşa'nın sadarete ve Molla Bey'in meşihate nasb olunması üzerine söylenen hicviye (s. 31); 26- İkinci defa sadareten azl edilen Mahmud Nedim Paşa (s. 51) ile sadrîâzam Şirvan'lı Rüşdü Paşa hakkında yazılan birer hicviye (s. 52); 27- Kethüda-zâde'nin bir şarkısı (s. 10); 28- Nevres'in bir şarkısı (s.45); 29- Yavuz Sultan Selim'den iki kıt'a (s. 6, 14); 30- III. Selim'in doğumuna, babası III. Mustafa tarafından söylenen bir tarih (s. 78); 31- Rıza'nın bir gazelini Niyazi'nin tahmisi (s. 26 ve devamı); 32- Şemî'nin bir gazelini Fezâyî'nin tahmisi (s. 33); 33- Şeyhülislâm İbn Kemal (s. 18), Mir Said bn. Kemal Paşa (s.17), Nâbi (s.100), Hayri (s. 51) ve adliye müfettişlerinden Gâlib Bey'den (s. 96) birer kıt'a; 34- Telgraf Meclis-i İdaresi Baş-kâtibi Münir Bey'in manzum tarihi (s. 96); 35- Hısn-ı Mansur'dan Hâfız Mûsa Efendi'nin bir gazeli (s. 117); 36- Muarrâ'lı Şâir Ebül-ulâ'nın arabca bir beyti (s. 5); 37- Taşçı-zâde, Mehter-zâde, Kömürcü-zâde, Semerci-zâde, Haffaf-zâde, Kayyum-zâde, Uncu-zâde, Camcı-zâde ve Çadırcı-zâde'ye âid beyitler (s. 101 ve

devamı); 38- Vâsif (s. 14), Remzi-baba (s. 17, 18), İsmail Paşa-zâde Hakkı Bey (s. 32) ve Şeref Efendi (s. 32) gibi daha bâzı şâirlerimize âid müfredler; 39- Nihayet yüze yakın mısra ve beyitler ile bâzı arapça, farsca şiirler bu mecmuanın muhtevasını teşkil etmektedir.

Eski ve bilhassa yeni edebiyatımız üzerinde çalışan mütahas-sıslarımızı çok yakından alâkadar edeceğine tahmin ettiğimiz bu mecmuaların, edebiyatçılarımız kadar son zamanlar tarihi ile meş-gûl tarihçilerimizi de ilgilendireceğinden asla şüphemiz yoktur. Bu itibarla, gerek Salâhî Bey'in doğrudan doğruya kendi eserle-rini hâvi bulunan *Salâhî Mecmuası*'nın; gerek Salâhî Bey'in hazırladığı *Müntahabat Mecmuası*'nın böylece muhtevasını verdikten sonra, Salâhî Bey'in âilesi ve hayatı ile şahsiyeti meselesine geçiyoruz. Diğer taraftan bu mecmualarda mevcut tarihî ve edebî kıymeti hâiz bulunan parçaları dahi sırasıyla neşredeceğimiz için, bahis konusu kısımlar hakkında şimdilik fazla izahata girişmiye-rek, sadece mevcut parçaların isimleri ve yerleri zikredilmekle iktifa olunmuştur.

III

Mehmed Salâhî Bey'in mensub bulunduğu âile:

Mehmed Salâhî Bey, I. Ahmed'in torunlarından ve IV. Murad'ın kızı olan Küçük Safiyye Sultan-zâde Mehmed Rezmî Bey'in neslinden gelmektedir¹. Safiyye Sultan Hüseyin Paşa ile evli bulunuyordu² ve bu izdivacdan Mehmed Rezmî Bey ile Rukayye Hanım

¹ Beşiktaş'da, Akaretler'e giden caddenin baş tarafında ve sağda bulunan kabristanda, bu âileye mensub bir çok kimseler yatmaktadır. Bunların hepsi IV. Murad'ın kızı Safiyye Sultan neslinden geldikleri halde, ekserisinin mezar kitâbesinde Sâfiye Sultan-zâde kaydı mevcuttur. Yaptığımız araştırma sonunda, IV. Murad'ın Sâfiye Sultan adında başka bir kızı olmadığı kanaatine vardığımız için, buradaki Safiyye Sultan ile Sâfiye'nin aynı Sultan olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar akla, bahiskonusu Sâfiye Sultan'ın, IV. Murad'ın kızı Safiyye Sultan'dan ayrı biri olması ihtimali dahi gelirse de, aşağıda görüleceği vechile, bu devrin eserleri, Mehmed Rezmî Bey'i IV. Murad'ın kızı Safiyye Sultan-zâde olarak göstermektedirler. (Meselâ bk. Râşid Mehmed, *Tarih*, İstanbul 1282, III, s. 201; V, s. 12, s. 118; Sâlim, *Şuara Tezkiresi*, İstanbul 1315, s. 289. Bu hususta ayrıca bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Selim III. ün Veliahd iken Fransa Kralı XVI. Louis ile muhabereleleri (Belleten)*, Ankara 1938, sayı 5-6, s. 199.

² Hüseyin Paşa, aslen Abaza olup, IV. Murad zamanında Saray'a alınan ve Ağustos 1651 ile Mart 1656 tarihlerinde iki def'a sadarete getirilen Siyavuş

Sultan adında iki çocuğu dünyaya gelmişti³. Mehmed Salâhî Bey'in, büyük vâlidesi Fatma Azize Hanım'dan naklen rivâyet ettiğine nazaran, Mehmed Rezmî Bey, doğumundan sonra üç ay gizli tutulmuş ve nihayet padişahın fermanı ile hayatı bağışlanmış bir insandı⁴. Annesi Safiyye Sultan IV. Mehmed devrinde vefat etti ve babası IV. Murad'ın yanına defn olundu. *Sicill-i Osmanî* de, Safiyye Sultan-zâdelerin bu koldan geldiği kayıtlıdır⁵.

Paşa'nın küçük kardeşidir. Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Selim III. ün Veliahd iken Fransa Kralı XVI. Louis ile muhabereleleri (Belleten)*, Ankara 1938, s. 199 ve *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1954, III, Ks. 2, s. 400 ve devamı.

Mehmed Süreyya, Hüseyin Paşa'nın Siyavuş Paşa-yi sâni biraderi olduğunu kaydettikten sonra (bk. *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1311, IV, s. 696), onun Hierî 1039 (1658-59) Kaniye Beylerbeğisi, 1075 (1664-65) de Budin Vâlisi, 1077 (1666-67) de Haleb, bilâhare Basra. 1078 (1667-68) de Kandiya ve Rumeli, daha sonra Diyarbakır Vâlisi tâyin edildiğini; nihayet 1099 (1687-88) de öldüğünü yazar (bk. *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1311, II, s. 197). A. D. Alderson ise, bu Hüseyin Paşa'nın yine aslen Abaza olup, Hierî 1075 (1664-65) de Haleb, 1082 (1671-72) de Şam Vâlisi, 1084 (1673-74) de Rus seferine ve 1088 (1677-78) de ibkay-i vezaretle Anadolu eşkiyası üzerine serdar, nihayet 1089 (1678) de ikinci defa Şam Vâlisi olarak, 1683 de Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ile beraber, ikinci Viyana kuşatmasına iştirâk eden Sarı Hüseyin Paşa (ölümü 1099=1688) olması ihtimâli üzerinde duruyor. (Bk. *The Structure of the ottoman dynasty*, Oxford 1956, Tablo 36. Ayrıca bk. Râşid Mehmed, *Tarih*, İstanbul 1282, I, s. 400, 403, 411; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, ks. 1, s. 452, 453, 463, 467, ks. 2, s. 45, 65, 88; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1311, II, s. 193).

³ Rukayye Hanım Sultan, 1108 (1696-1697) de vefat etti ve I. Ahmed türbesinde, annesi Safiyye Sultan'ın yanına defnolundu. Bk. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1308, I, s. 35. Sandukası üzerinde şu kitâbe bulunuyordu.

*Bu da Sultan Murad'ın bir kerime-zâdesidir kim
Rukayye nâm Sultan dâr-ı ukbâda said oldu*

*Tutuldu gerçi tâân ile teslim eyleyüp rûhan
Veli kurtuldu tâânun azâbından şehid oldu*

Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevami*, İstanbul 1281, I, s. 18 ve devamı. A. D. Alderson, Rukayye Hanım Sultan'ın *Maruloğlu* Gürcü Mehmed Paşa ile 1105 (1693-94) de evlendiğini yazar. Bk. *Adı geçen eser*, tablo 36 ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Selim III. ün Veliahd iken Fransa Kralı XVI. Louis ile muhabereleleri (Belleten)*, 5-6, s. 199.

⁴ Mehmed Salâhî, *Mecmu-i Salâhî*, 1324, s. 17.

⁵ Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevami*, İstanbul 1281, I, s. 18. Sandukası üzerinde yazılı kitâbe:

Mehmed Rezmî Bey Saray-ı hümayun'da terbiye gördü ve sırasıyla Silâhşor, Kapıcılar kethüdâsı, Kapıcı-başı, İkinci Mirahor, 27 Mayıs 1706 (13 Safer 1118)de Silahdar Ağası olup, 22 Ekim 1708 (7 Şâban 1120) de azledildi. Bilâhare Kasım 1710 (Şevval 1122) de İkinci Defterdar, daha sonra Çavuş-başı vekili ve nihayet 1718 (1130) senesinde Edirne'ye dâvet edilerek, Rumeli Beylerbeyi pâyesiyle tekrar Kapıcılar kethüdâsı tâyin olundu⁶. Kasım 1718 (Zilhicce 1130) da ise emekliye ayrıldı.

Devrin müverrihi Râşid Mehmed Efendi, bu hususda şunları kaydetmektedir : «Rikâb-ı müstetab-ı şehriyarîde Rumeli Beylerbeyliği pâyesiyle Kapıcılar kethüdâsı olan Safiyye Sultan-zâde Mehmed Bey kırk sene mukaddem hizmet-i merkumede istihdam olunmuş emekdar ve hâlâ hadd-i seb'ine yetmiş bir pîr ve ihtiyar olup, rikâb-ı kâmyabda lâzım gelen hizmet edasında acz ve kusurunu müş'ir itizar etmeğin öteden berü kendüye atıyye ve ihsan olunmuş Akçaâbad mukataası hassından gayri avâtıf-ı aliyyeden bu def'a dahi bir kese akçe has ihsan olunmakla mütékaid oldu⁷.

*Görün nâr ile âlûde mücessem sanduğu bu kim
Şehiden vaz'-ı haml ettikte bu fevt olduğundandır*

*Be-nâm-ı Sâfiyye Sultan binti Hân Muraî râbi
Yanına aldığı zâhir belinden geldiğindendir.*

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1811, I, s. 48 ve II, s. 197; Safiyye Sultan'ın, devrin veziriâzamlarından birine yazdığı mektup için bk. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. nr. 9841 ve E. nr. 12017; Çağatay Uluçay, *Haremde Mektuplar*, İstanbul 1956, I, s. 102 ve devamı.

⁶ Râşid Mehmed, *Tarih*, İstanbul 1282, III, s. 210, 251, 344, V, s. 12; Mehmed Tefvik, *Mecmua-i Teracim*, Ün. Ktp. T.Y. nr. 192, s. 78.

⁷ Râşid Mehmed, *Tarih*, İstanbul 1282, V, s. 118.

Râşid'in bu ifadesi, gayet sarîh olarak Safiyye Sultan-zâde Mehmed'in Beylerbeyi pâyesi almış olmasına rağmen, kendisine vezaret ihsan edilmediğini yâni paşa olmadığını bize göstermektedir. Nitekim Beşiktaş'da Akaretler'in başındaki hazîrede bulunan mezar kitâbesinin ilk satırında mevcut "Necl-i pâk-i Sâfiyye Sultan Mehmed Big dirîğ,, ibaresi dahi, onun vezaret rütbesini alamadığını açık şekilde ortaya koymaktadır; bundan maada, vefatına manzum tarih yazmış olan, Osman zâde Ahmed Efendi dahi, Mehmed Rezmî için "Hem efendi idi hem bey hem ağa-yı kâm-bîn,, diyor ve Safaî, *Şuara tezkiresi*'nde ondan bey diye bahsetmektedir. *Aynı eser*, Ün. Ktp. T.Y. nr. 3215 s. 120; yine bu devrin yazarlarından Kazas-ker Sâlim Efendi, *Şuara Tezkiresi*'nde, aynı zamanda şâir olan Mehmed Rezmî'den bahsederken, onun vezâretine, paşalığına dâir herhangi bir hususa temas etmemiştir. Bk. matbu nüsha, sahife 289 ve devamı. Fakat buna mukabil, daha yeni

Mehmed Rezmî Bey, Beşiktaş'da âilesinden intikal eden konakda hayatının sonuna kadar kaldı. Bu konak Beşiktaş'da Saray-ı hümayun matbahı kapısı karşısından, Sultan Abdülaziz'in yaptırdığı Akaretleri tâkiben Maçka'ya doğru uzanan caddenin üst kısmında ve Tarlabası denilen mahalde bulunuyordu⁸. Mehmed Rezmî Bey, 29 Safer 1131 (21 Ocak 1719) senesinde bu konakda vefat ettiği zaman yaşı yetmiş yakındı. Devrin şâirlerinden olup, Halep ve Mısır kadılıklarından ma'zûl Osman-zâde Ahmed Efendi ölümüne şu tarihi söylemiştir:

*Necl-i pâk-i Sâfiyye Sultân Mehmed Beğ airîğ
Kıldı rihlet eyledi evlâd u ahbâbı hazîn*

*Zübde-i âyân idi pîrâye-i dîvân idi
Hem efendi idi hem bey hem ağa-yı kâm-bîn*

*Kâm-rân u ömr rûz efzûn olup kırk elli yıl
Geh manâsıbla bekâm olurdu geh uzlet-güzîn*

*Hüsn-i tarhîne Sinimmâr-ı hured hayrân idi
Eylemişti hânesin reşk-i nigâristân-ı Çîn*

*Nükte-senc idi hüner-mend ü sūhan perver idi
Zâtini kılmıştı Hakk mecmua-i nūzhet-rehîn*

bâzi yazarlarımız Safiyye Sultan-zâde'den, Mehmed Paşa veya Mehmed Rezmî Paşa diye bahsetmektedirler. Meselâ Mehmed Süreyya Bey, Safiyye Sultan-zâde Mehmed Rezmî Paşa (*Sicill-i Osmanî*, IV, s. 216) veya sadece Mehmed Paşa (*Aynı eser*, I, s. 48, ve s. 373, IV, s. 698); İsmail Hakkı Uzunçarşılı da, Mehmed Rezmî Paşa şeklinde kaydetmektedirler. Bk. *Selîm III.ün Veliahd iken Fransa Kralı XVI. Louis ile muhabereleleri (Bülleten)*, II, sayı 5-6, s. 199. Mamafih, Mehmed Süreyya Bey'in, bâzi yerlerde, Safiyye Sultan-zâde Mehmed Rezmî Bey dediğini de görüyoruz. Bk. *Sicill-i Osmanî*, II, s. 322 ve devamı.

⁸ Mehmed Salâhî, *Mecmua-i Salâhî*, 1324, s. 17; Beşiktaş iskelesinde, Maktûl zâde Ali Paşa ile 8 Haziran 1710 tarihinde izdivac eden, II. Mustafa'nın kızı Safiyye Sultan'a âid bir sahilsaray bulunuyordu. Bundan maada, yine Beşiktaş'da büyük köprü'nün karşısında, I. Mahmud'un kadınlarından Râmî Kadın'ın yaptırdığı bir sebîl ile çeşme vardı. Bk. Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevânî*, II, s. 102. Mehmed Süreyya Bey'in *Sicill-i Osmanî*'de bahsettiği yalı, II. Mustafa'nın kızı Safiyye Sultan'a âid olmalıdır. Bk. IV, s. 216.

*Hayr-hâh-ı dîn ü devlet mîr-i âlî kadr idi
Halk hoşnûd idi hoşnûd ola Rabbü'l-âlemîn*

*Yâd edüp nâmın desünler rahmetullâhı aleyh
Râhunu şâd eyleyüp ihlâs ile ihvân-ı dîn*

*Hak-taâlâ garka-i deryây-ı gufrân eyleye
Ola bîm-i rûz-i hevl-engîz-i ukbâdan emîn*

*Düştü yekpâre bu mısra' fevtine târih-i tâm
Ola yâ Rabb kabr-i Sultân-zâde Bey Adn-i berîn⁹*

1131

Mehmed Salâhî Bey, Rezmî'nin, hayatta iken hazırlatmış olduğu, bugünkü Akaretler caddesinin başında ve sağ tarafta bulunan kabristana defnedildiğini kaydeder¹⁰. Mehmed Rezmî Bey, vakur, necib,

⁹ Safaî, *Şuara Tezkiresi*, Üniversite kitaplığı, T.Y. nr. 3215, s. 120.

¹⁰ Mehmed Rezmî Bey'in mezarı hâlen bu hazirenin ön sırasında ve Akaret binalarına doğru olan kısımdadır. Üzerindeki kitâbe sâbık Haleb ve Mısır kadılarından olan Osman-zâde Ahmed Efendi'nin söylediği manzum tarihten alınmıştır ve aynen şöyledir:

*Necl-i pâk-i Sâfiye Sultân Mehmed Beğ dirîğ
Kıldı rihlet eyledi evlâd u ahbâbı hazîn*

*Hüsn-i tarhine Sinimmâr-ı hured hayrân idi
Eylemişti hânesin reşk-i nigâristân-ı Çin*

*Hayr-hâh-ı dîn ü devlet mîr-i âlî kadr idi.
Halk hoşnûd idi hoşnûd ola Rabbü'l-âlemîn*

*Yâd edüp nâmın desünler rahmetullâhı aleyh
Râhuna şâd eyleyüp ihlâs ile ihvân-ı dîn*

.....*Deryây-ı gufrân eyleye*

Ola bîm-i rûz-i hevl-engîz-i ukbâdan emîn (Safer 29)

.....*Mısra fevtine târih-i tâm*

Ola yâ Rabb kabr-i Sultân-zâde Bey Adn-i berîn

Kitâbenin sağ tarafında, noktalar ile gösterilen yerde kırık bir kısım bulunmaktadır. Bunun tam mütenazırı olan sol tarafta ise 29 Safer kaydını görüyoruz. Buna nazaran kırık kısımda, yukarıda tam metnini verdiğimiz şiirde mevcut bâzı parçalar ile kanaatimizce ölüm senesi yani 1131 tarihi bulunması icabeder. Böylece Mehmed Rezmî Bey'in ölüm tarihi 29 Safer 1131 (21 Ocak 1719) olarak kaydedilmiş bulunuyordu diyebiliriz. Ayrıca bk. *Mecmu'a-i Salâhî*, s. 17.

edib aynı zamanda şâirdi. Şiirde Rezmî mahlâsını kullanıyordu¹¹. III. Ahmed'in şehzadelerinden olan İsa'nın doğumu için söylediği manzum tarih, o devrin şuarası arasında alâka uyandırmıştı¹².

Sultan-zâde Mehmed Rezmî Bey'in Abdullâh Bey adında bir oğlu vardı. Abdullah Bey, babasının tesis ettiği âile kabristanının ilerisinde bulunan Kapdan İbrahim Ağa camii civarındaki, Acı-çeşme ismiyle mâruf olan çeşmenin bânisidir¹³. Abdullah Bey bahis konusu çeşmenin su yollarını tâmir ve su-yolcusunun aylığını ödemek, aynı zamanda mezkûr kabristanın kandil masrafını karşılamak için, Beyoğlu'nda, Firûzağa mahallesinde ve Aruslar-bostanı denilen yerde mevcut takriben otuz parçadan müteşekkil emlakini vakfetmişti. Vakıf binalardan elde edilen hâsılâtın, masraf çıktıktan sonra mütebaki kısmı, vâkıfın «kibar evladı» arasında taksim edilecekti.

Abdullah Bey 1156 (1743) senesinde vefat etti ve babasının yanına defnolundu¹⁴. Ölümünden uzun müddet sonra da, vakfettiği binalardan bir kısmı bugünkü Alman hastahanesinin inşa edildiği arsaya ilâve olundu; mâmafih bunlar mukata'aya bağlandığı için, mukata'a bedeli, mütevelliler tarafından, Evkaf-ı hümayun hazinesinden bir hayli zaman alınmıştır. Abdullah Bey'in yaptırmış olduğu Acı-çeşme, Sultan Abdülaziz devrinde, mevcut caddenin iki tarafında bulunan ev ve arsaların, Hazine-i hassa tarafından, satın alınarak istimlak edilmesi suretiyle «Akârat-ı seniyye»nin yapıl-

¹¹ Safaî, *Şuara Tezkiresi*, İstanbul Üniversite kitaplığı, T. Y. nr. 3215 s. 120.

¹² Sâlim, *Şuara Tezkiresi*, İstanbul 1315, s. 289 ve devamı.

¹³ Hüseyin Ayvansarayî, Kapdan İbrahim Ağa camii'nin, Beşiktaş'da Sormagir-odaları civarında bulunduğunu ve bu odalar ile yakınındaki bostanın, camiin vakfından olduğunu kaydeder. Diğer taraftan Şam Vâlisi iken, Kara Mustafa Paşa'nın katli üzerine, 31 Ocak 1644 de Veziriâzam olan Sultan-zâde Mehmed Paşa (bk. Münir Aktepe, *İslâm Ansiklopedisi*, VII, s. 606-607), bu camie bir minber ilâve etmiştir. II. Mustafa'nın kızı Safiyye Sultan'ın dahi, mezkûr camiin karşısına bir tatlı su çeşmesi yaptırdığı malûmumuzdur. Bk. *Hadikatü'l-cevamî*, II, s. 102; Bu Safiyye Sultan'ın diğer çeşmeleri için bk. İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943, I, s. 182 ve İstanbul 1945, II, s. 329, 330, 377, 378.

Hâlen Akaretler'den Maçka'ya çıkan Spor-caddesi üzerinde ve Vişne-zâde parkından itibaren Maçka'ya doğru soldan üçüncü sokağın adı da Acı-su sokağıdır. Bk. Reşad Ekrem Koço, Acı-su sokağı (*İstanbul Ansiklopedisi*), I, s. 197.

¹⁴ Abdullah Bey'in, mezar kitâbesini ihtiva eden baştaşı, hâlen Akaretler'in başında bulunan âile kabristanındadır.

diği esnada yıkılmış ve ayrı bir kanal ile hususi surette getirilmiş olan suyu «Büyük-lağama» akıtılmıştır¹⁵.

Abdullah Bey'in birden fazla hanımı olduğu ve Küçük Safiyye Sultan-zâde âilesinin bundan sonra çok genişlediği anlaşılıyor. Mehmed Salâhî Bey'in verdiği bilgiye nazaran¹⁶, Zilkaade 1161 (Ekim-Kasım 1748) tarihinde vefat eden saraylı Pür-Safa Kadından, Abdullah Bey'in, Mehmed Sâdık Bey ve İsmail Bey adında iki oğlu ile Zeyneb Hanım isminde bir de kızı vardı. Bunların dışında, Abdullah Bey'in 1164 (1750-1751) senesinde vefat eden Bekir Bey ve 7 Muharrem 1217 (10 Mayıs 1802) tarihinde ölen Ahmed Bey adında iki oğlu daha bulunduğunu görüyoruz¹⁷. Fakat bu sonuncu şahıslar hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Mehmed Salâhî Bey, Bekir Bey'in, Abdullah Bey'in en büyük oğlu olduğunu yazmakta; İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise, Bekir Bey Abdullah Bey'in kardeşidir diye, yer göstermeden kaydetmektedir¹⁸. Hazirede olan mezar kitâbesinde «Safiyye Sultan-zâde merhum ve mağfur Bekir Bey'in ruhuna fâtiha 1164» ifadesi mevcut bulunuyor. 10 Mayıs 1802 de vefat eden Ahmed Bey'in mezar kitâbesinde ise, yine «Safiyye Sultan-zâde Ahmed Bey-baba ruhuna fâtiha» ibâresi vardır. Yalnız Mehmed Salâhî Bey bunun hakkında, bekâr ve derviş meşrep olup, gayet sehavetli fukaraya ve dervişana bol ihsanlarda bulunan bir zât-ı kerîmü's-sıfat imiş demektir¹⁹.

Abdullah Bey'in ve dolayısıyla Küçük Safiyye Sultan-zâdelerin devamını esas itibariyle, Pür-Safa Kadın'dan doğan çocuklar sağ-

¹⁵ Mehmed Salâhî, *Salâhî Mecmuası*, s. 17. Hâlen mevcut hazîrenin ön kısmının dahi, bu istimlak sırasında, bugünkü Spor caddesinin açıldığı esnada, yola gittiği anlaşılıyor. Çünkü burada bulunan mezarların, normâl bir gömülüş şeklinden ziyade, bilâhare, hususi bir düzen altında taşlarının yerleştirilgi şekli açık olarak görülmektedir. Bir çok kabirlerin kitâbeli baş taşları yanyana dizilmiş, ayak taşları ise, hiç konulmamıştır. Kanaatimizce bir kısım taşlar da dikilmeden, metrük vaziyette bırakılmıştır. Hazîrenin ortasında bugün bir de kuyu bulunmaktadır.

¹⁶ *Mecmuat Salâhî*, s. 17.

¹⁷ Bunların her ikisinin de mezarı, Akaretler'in başındaki hazîrede bulunmaktadır.

¹⁸ *Selim III. ün Veliahd iken Fransa Kralı XVI. Louis ile muhabereleleri (Belleten)*, II, sayı 5-6, s. 199.

¹⁹ *Mecmuat Salâhî*, s. 18.

lamıştır. Pür-Safa Kadın'ın ilk oğlu Mehmed Sadık Bey idi. Mehmed Sadık Bey, kalemden yetişmiş ve Hâcegân zümresine dahil olmuş; bilâhare 1167 (1753-1754) de Gurebâ-i yesar kâtipliği, 1173 (1759-1760) da Ulûfeciyan-ı yesar kâtipliği²⁰, 20 Zilkaade 1176 (2 Haziran 1763) den önce, Küçük Ruznâmçecilik²¹, 1184 (1670-71) de Anadolu-muhasebeciliği²² ve 1190 (1776) da ikinci Ruznâmçecilik hizmetlerinde bulunarak, 15 Cemaziyü'l-âhir 1194 (18 Haziran 1780) de vefat etmiştir. Kabir taşı hâlen Akaretler'in başındaki âile mezârlığında bulunmaktadır.

Mehmed Sadık Bey'in öz kardeşi İsmail Bey ise, 10 Zilkaade 1151 (19 Şubat 1739) tarihinde doğmuş ve 11 Zilkaade 1211 (8 Mayıs 1797) de vefat ederek, babasıyla kardeşinin yanına defn olunmuştu. Mehmed Salâhî Bey, İsmail Bey için şunları yazıyor: «...Sultan Abdülhamid Hân-ı evvel devrinde Saray-ı hümâyun'da Mirâhorluk'da bulunup, tül ömr ile muammer olmuş ve âhir ömründe gözlerine âma târî olarak, bir müddet dahi o hâlde imrâr-ı evkat ettikten sonra 1211 senesi Zilhiccesinin onbirinci günü vefat etmiş, makbere-i mezkûrede medfundur...»²³. Bunların kız kardeşleri Zeyneb Hanım da 1200 (1786) senesinde ölmüş ve bahis konusu Akaretler'in başındaki hazireye gömülmüştür.

²⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, s. 190.

²¹ 2 Haziran 1763 de vefat eden kızı Fatma Hanım'ın taşından.

²² 1184 (1770-71)de vefat eden küçük oğlu Şakir Mehmed Bey'in mezar kitâbesinden. Anadolu-muhasebeciliği'nin 1187 (1773) yılında dahi devam ettiğini, âilesi Fatma Hanım'ın mezar kitâbesinden öğreniyoruz. Şâban 1192 (Ağustos 1778) de ise sâbık Anadolu-muhasebecisi olmuştu. Bu husus diğer zevcesi Saraylı Nazire Hanımın mezar taşında kayıtlıdır.

²³ Mehmed Süreyya Bey, 1151 Zilkaadesi onuncu çarşamba günü saat onda (19 Şubat 1739) doğdu ve 1201 senesi, aynı ayın, aynı günü ve aynı saatde (24 Ağustos 1787) fevt oldu diyor. (Bk. *Sicill-i Osmanî*, I, s. 373). Hâlbuki Salâhî Bey, İsmail Bey'in uzun müddet yaşadığıktan sonra, 11 Zilhicce 1211 (7 Haziran 1797) senesinde vefat ettiğini kaydeder. (Bk. *Mecmuat Salâhî*, s. 28). Bu zâtın bahis mevzuu hazirede mevcut mezar taşında ölüm tarihi ise, 11 Zilkaade 1211 (8 Mayıs 1797) dir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı dahi, *Sicill-i Osmanî*'yi esas tutmuş olacak ki, ölüm tarihini 1201 (1787) olarak kabul etmiştir. Bundan maada, Uzunçarşılı, Veliahd Selim III. ün Fransa'ya gönderdiği Safiyye Sultan-zâde İshak Bey'i, bu İsmail Bey'in kardeşi olarak kabul etmiştir. Fakat Uzunçarşılı gibi, biz de bu âile efradı arasında İshak Bey adında her hangi bir kimseye tesadüf edemedik. Bu âileye âid daha geniş malûmatın elimize geçmiş olmasına rağmen, İshak Bey hakkında hiç bir kayda tesadüf olunamadı. Maamafih Uzunçarşılı'nın, İshak Bey'den bahseder-

Mehmed Sâdık Bey 1187 (1773-74) senesinde vefat eden ve kabri aynı mezarlıkta bulunan, Saraylı Fatma Hanım'dan üç çocuk sahibi olmuştu. Bunlardan birincisi 1167 (1753-1754) de ölen büyük oğlu Mehmed Râşid Bey; diğeri ise 1184 (1770-1771) de vefat eden küçük oğlu Şâkir Mehmed Bey'dir. Kızı Fatma Hanım 20 Zilkaade 1176 (2 Haziran 1763) de ölmüş ve yine kardeşleriyle birlikde, babasının yanına defnedilmiştir. Mehmed Sâdık Bey'in ikinci hanımı olup, Şâban 1195 (Ağustos-Eylül 1778) de vefat eden ve yine aynı kabristanda medfûn bulunan Saraylı Nazîre Hanım'ın, çocukları hakkında da henüz bilgimiz yoktur. Mevcud hazirede dahi, her hangi bir kitâbeye tesadûf edilemedi²⁴.

Çalışmalarımıza esas teşkil edecek olan Mehmed Salâhî Bey'in, bunlar arasından mensub olduğu âile kolu ise, Abdullah Bey'in oğlu İsmail Bey'in çocuklarından Mehmed Dâniş Bey'e bağlanmaktadır. İsmail Bey'in iki oğlu vardı. Bunlardan biri, Hâcegân-ı Divân-ı hümayûn'dan şâir Abdî Bey olup, 1227 (1812) yılında vefat etmiş ve babasının ayak ucuna gömülmüştü²⁵. Diğer oğlu Mehmed Dâniş Bey ise, Mehmed Salâhî Bey'in büyük vâlidesinin babasıdır. Mehmed Dâniş Bey de ağabeyi gibi Hâcegân-ı Divân-ı hümayûn zümresine mensubtu. Rumeli Orduy-ı hümayûnu ile iki defa muharebelerde bulundu. II. Mahmud devrinde, mağuş para mes'elelerini hâl için Bağdad'a gönderildi. İyi bir şekilde vazifesini tamamladıktan sonra, İstanbul'a döndü ve bir müddet gümrük muamelelerini teftiş etti. Basma ihdâsında bunun emânetine ve

ken : «İshak Bey'in babası Kapıcıbaşı'dır. Âile Safiyye Sultan-zâdelik ile şöhret bulmuştur. İshak Bey'in Kapıcıbaşı olan babası ölünce, kardeşi İsmail Bey ile beraber Saraya alındılar. Her ikisi de orada yetişti, İshak Bey 1188(1769) da Peşkir Ağası oldu...» demesi (Aynı makale, s. 200), nazar-ı dikkati câlibdir. Çünkü *Sicill-i Osmanî'nin*, İsmail Bey'in doğum tarihi olarak verdiği 10 Zilkaade 1151 (19 Şubat 1739) tarihine dikkat edilecek olursa, İsmail Bey, babasının ölümünde dört beş yaşlarında bulunuyordu; yâni çok küçük idi. Bu sebeble Saraya alınmış olabilirdi.

Diğer taraftan, Abdullah Bey'in bir kaç hanımı olduğu gözönünde tutularak, bu İshak Bey'in başka bir hanımdan olması hasebiyle, *Salâhî Mecmuası*'nda isminden bahsedilmediği hatıra geleceği gibi, yine Beşiktaş'da bâzı âsârı bulunan II. Mustafa'nın kızı Safiyye Sultan ahfadı üzerinde durmak da faydalı olacaktır kanaatindeyiz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı makale*, s. 199 ve devamı.

²⁴ Aynı zamanda bk. *Mecmuası Salâhî*, s. 18.

²⁵ Hâlen hazire de mezar kitâbesi mevcuttur.

damga zuhurunda da nezâretine getirildi. Mevlevî tarikatına mensub bulunduğundan, son zamanlarında Konya'ya giderek Mevlâna'yı ziyaret etti ve dönüşde, 1253 (1837-38) senesinde öldü. Kabri Beşiktaş'da, Akaretler'in başında olan hazirededir. Kendisi şâir²⁶, edib, aynı zamanda ince ruhlu, hazır cevap bir insandı; iyi farsça bilirdi. Mehmed Dâniş Bey, dedesi Abdullah Bey'in yaptırdığı Acı-çeşme civarında, yedi parçadan mürekkebe, küçük bir vakıf dahi tesis etmişti. Bunun tevliyeti de büyük evlâdına âid bulunuyordu. Mehmed Dâniş Bey'in vakfettiği binalar bilâhare Abdülaziz devrinde istimlak olunarak, yerlerine Akarât-ı seniyye binaları inşâ edildiği için tamamen ortadan kalktı²⁷.

Mehmed Dâniş Bey'in 1218 (1803-1804) de vefat eden kızı Âbide Hanım ile daha sonra ölen İsmail Hakkı Bey ve 12 Muharrem 1276 (11 Ağustos 1859) da vefat eden Mahmud Bey adındaki oğulları da Beşiktaş'da aynı kabristana defnedilmişlerdi. Ancak kızlarından, Salâhî Bey'in büyük annesi Hâce Fatma Azize Hanım, 85 sene yaşadıktan sonra, Receb 1315 (Aralık 1897) de öldü²⁸. Fatma Azize Hanım'ın zevci, Muzika-i hümayûn binbaşılarında Edib Efendi idi. Mehmed Salâhî Bey'in annesi ve Fatma Azize Hanım'ın kızı Fatma Besime Hanım, annesinden daha evvel, evası-ı Zilhicce 1298 (Evâil-i Kasım 1881) de vefat etmiş bulunuyordu. Bunların da mezarları aynı kabristandadır. Fakat hâlen Fatma Azize Hanım'ın taşı mevcut olup, Salâhî Bey'in annesine âid herhangi bir taş yoktur.

Mehmed Salâhî Bey, Giresunlu Dizdar-zâde âilesinden²⁹ olan babası Hacı İsmail Hakkı Bey³⁰ hakkında ise, şunları yazmaktadır:

²⁶ Sâdeddin Nüzhet Bey, Mehmed Dâniş Bey'in yegâna yazma divanının Bay Fabri Bilge'nin husûsi kütüphanesinde olduğunu söyledikten sonra, onun şairliği ve şiirleri hakkında izahat vermektedir. Aynı zamanda, Mehmed Dâniş Bey'in hayatı hakkında, sâdece *Sicill-i Osmanî*'de malûmat bulunduğunu kaydeden, Nüzhet Bey, bu makalesinde, Dâniş Bey'in şiirlerinden bir çok örnekler de almıştır. Bk. Sâdettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, c. III, 3 yıl, s. 1134-38.

²⁷ *Mecmuası Salâhî*, s. 18; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, II, s. 322 ve devamı.

²⁸ Mehmed Salâhî Bey, Mecmuasında, büyük vâlidesinin ölüm tarihini 1316 olarak almıştır. Âile haziresinde mevcut mezar kitâbesinde ise, Receb 1315 tarihini görmekteyiz.

²⁹ İbrahim Alâeddin, *Salâhî Bey*, (*Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*), İstanbul 1936, IV, s. 1411.

³⁰ Mülga Dahiliye Nezâreti, *Sicill-i umumî defterleri*, nr.72, s. 179.

«...Pederim Hacı İsmail Bey de sene-i Rumiye-i mezkûre (1297) evâhirinde, Şam-ı şerifde bulunduğu sırada vefat ettiğinden, Salahiye'de Türbe-i Şeyhülekbek haziresine defnolunduğu mâlûm ise de, henüz ziyareti nasib olmamıştır....» (5 Teşrinevvel 1322) ³¹.

Netice olarak, Mehmed Salâhî Bey'in, muhtelif devlet hizmetlerinde vazife almış ve üç asra yakın bir maziye sahib, hânedandan gelen geniş bir âile efradı mevcuttur. Fakat bu âile günden güne ve bilhassa Salâhî Bey'den sonra önemini kaybederek, bugün ortadan kalkmaya mahkûm bir hâle gelmiştir diyebiliriz.

³¹ Salâhî, *Mecmua-i Salâhî*, s. 38.